

Светлозар ЖЕКОВ

"САМОУБИЙСТВЕНО ЖИВЕЕНЕ Е ЖИВОТЪТ"

АНДРЕЙ ГЕРМАНОВ

*Безброй въпроси. И подире – нищо.
Родината. Животът. Любовта.
И аз, самотно мислещо огнище
в космическата мъртва пустота.*

За всички нас смъртта на Андрей дойде неочаквано, макар и да ни беше подготвил с книгата си "Самоубийствено живеем". Всъщност той беше един от малцината, който се раздели с илюзиите като мъж и като поет. Когато направи първия си опит за самоубийство, бях още много млад, за да разбера дълбокия смисъл на този жест като единствено възможната за Андрей достойна съпротива срещу системата от разрастващи се метастази. Тогава ми се струваше, че смисълът е в това да устояваме, да се борим срещу злото, без да подозирам, че за Андрей Германов злото вече е имало конкретни черти, че всекидневната драма между някогашните романтични представи и тяхното сурово житейско изкривяване е отишла твърде далеч, преминала е моста на вярата и е отрязала пътя назад. Тогава не съм разбирал, че човекът има винаги едно последно оръжие срещу злото вън и вътре в нас – властта над собствения си живот, свещеното право на личността да се съпротивява с всички свои сили, та дори и с живота си. За мен смъртта на Андрей Германов беше нито повече нито по-малко последната стъпка на едно продължително несъгласие с корумпиращата безчовечна система, която го беше оплела в коварните си мрежи, но без да успее да го сломи до край, да го превърне в "колелце" от смазващия механизъм.

Животът и смъртта на човека си приличат. Андрей беше светъл човек, пълен с енергия, излъчващ доброта и чисти помисли. Смъртта му с нищо не помрачи слънчевата усмивка, с която го помнят и приятелите, и недоброжелателите му. Защото той приемаше и злото с усмивка, убеден че доброто е по-силно.

Днес, препрочитайки книгите му, се убеждавам, че тъкмо това е било в основата на сливането при Андрей Германов на живота и поезията. Когато не е намирал отговори в живота, той мъчително ги е търсил в поезията и обратното, често се е опитвал лирическите си прозрения да превръща в житейски максими. Нищо по-трудно от това като се има предвид времето, в което е осъществявано. На днешния безпристрастен критик вероятно много от стиховете на Андрей Германов ще се сторят неравностойни, някои от тях направо несполучливи, други, пряко обвързани с време, което сега с право отричаме, заради трагедията на хиляди унижени и унищожени хора.

Но възможно ли е да останем безпристрастни пред една човешка съдба, белязана от драмата на същото това време? Възможно ли е хладният разум да отдели като със

скалпел романтичната мечта от реалното Житейско поведение, лиричните сънища на младостта от грубата истина на зрелостта?

Спомням си, че когато прочетох "Самоубийствено живеем", в съзнанието ми неволно се появи стихът на Яворов – "Аз не живея, аз горя". В началото отхвърлих тази асоциация, защото ми се стори твърде необичайна. Но по-късно, когато се върнах към предишните му книги и особено към "Четиристишия"-та му и "Взривна зона", разбрах, че тя не е била случайна и че не е била породена от някакво външно сходство. Колкото и различни да са поетическите натури на Яворов и Германов, колкото и отдалечени да са един от друг по време, сходството между тях е очевидно в едно – в прекрачването на граничната бразда между живота и поезията, в превръщането им в неразривно цяло въпреки противоречията им, въпреки дори несъвместимостта им понякога. И както в Яворов се борят две души – "душата на ангел и демон", така в живота и поезията на Германов от дълги години противоборстват двете начала – доброто и злото. Доброто и злото не като абстрактни понятия, а като реални проявления на човешката същност във времето, в което живеем. За Германов конфликтът между тях в живота отдавна се беше превърнал в личен конфликт, в борба за нравствено извисяване на себе си и на хората.

Ако обозрем поезията му – от ранните стихове до "Самоубийствено живеем", ще се убедим, че творческото му развитие се определя в голяма степен от тази борба. То премина от преосмислянето на доброто и злото в детските възпоминания за едно отминало време ("След харман"), през категоричното отричане на "полуистините" и "полулъжите", на "полуживота" ("Работен ден"), през домогването до философската същина на конфликта в "Трева" и четиристишията, за да достигне до отприщването на ония мисловно-емоционални бентове, които животът често ни налага, и до освобождаването на една дълго натрупвала се духовна енергия във "Взривна зона" (1977), "Границата на снега" (1979), "Самоубийствено живеем" (1979). И това беше естествено.

С годините сетивата на поета се изостряха за болката и страданието, пораждани от несъвършената природа на човешката душевност, от конфликтите между хората. В лиричната интонираност на възприятията му все по-често се наслаждава драматичните отзвуци от полифонията на живота. С това поезията му се усложняваше. Изповедно-монологичният характер на стиховете му отстъпваше място на диалогичните форми в различните им разновидности – от вътрешния диалог до диалогичното мислене като специфична черта на поетиката му. Оттук и засилването на този процес на сливане, на изравняване на живота и поезията, и то като форма на реално духовно присъствие в съвременността. Поетът, осъзнал същността на този процес, осмислил го като своя конкретна форма на съществуване, изповяда в едно от стихотворенията си: *Аз се превръщам във живот и стихове*. И в това нямаше и следа от артистична поза, от художествена измислица, особено за онези, които му бяха близки духом. Това беше дълбоко изстрадана истина – равностметка на човека и твореца-гражданин.

На мнозина днес вероятно ще се стори странно заглавието *Самоубийствено живеем*. На пръв поглед имаше нещо неприемливо в това, нещо, което преди да сме достигнали до мисловно-емоционалната сърцевина на поемата "Глътка витошки въздух", бяхме склонни да приемаме за обезвереност, за проява на слабост. Но това е само привидно впечатление. Поемата е пропита с непримиримост към злото, но не и с отчаяние. В нея поетът категорично защитава своето схващане за живота, подчинено изцяло на тази непримиримост.

*Нищо, приятелю. Казват,
просто животът бил само един
голям и студен преходен период.
Животът е –
казва Добринка от портиерната –
търпение...
Самоубийствено живеее е животът –
казваш ти.*

Пред лиричния герой на поемата не съществува дилема "търпение – непримиримост". Той е избрал вече своя тежък жребий на непримиримостта с лъжата, с измамата, с фалша, с измяната, с отчуждението, с предателството... Но този път не е от леките – по-скоро е от най-трудните. Скрити пропасти го ограждат и коварни лавини надвисват над него. И за да го извървиш докрай, е необходимо нещо повече от смелост – самоубийствена дързост, самоубийствена самоотдаденост. Препятствията са неизбежни, неизбежни са ударите и драмите. И въпреки всичко трябва да се оцелее, трябва да се победи, защото "животът... е нужен цял и пълен".

Да съм просто жив ми е малко – изповядваше поетът, когато беше на границата между смъртта и живота. И в това прозираше и неугасимият стремеж към красивото и доброто, и нестихващата болка от физическото, но не и духовното поражение. В този живот-горене нравственото е победило безнравственото, но на една твърде висока цена – почти самоубийствена.

В онова време появата на подобна книга беше невъзможна, ако в случая не ставаше дума за поет от такава величина, посегнал на живота си. "Снизходителната" цензура (вече затлъстяваща и самодоволна), обаче, не е могла да предвиди тревожните въпроси, на които всички ние започнахме да търсим отговорите след "черното камшиче" на Андрей...

Готов ли е всеки да плати тази самоубийствена цена, за да отдели докрай доброто от злото в себе си първо, после в хората около него и, после – в обществото? Ако поет като Германов се съмнява в "посоката", какво да мислят останалите – онези, които определено не вярват в нея или други, като нас – в които, веднъж поникнало разковничето на съмнението – не можеха да бъдат повече манипулирани и започваха да търсят отговорите на миналото пред настоящето и бъдещето...

Андрей беше изключително витален човек. Една вечер му бях на гости, Рима (съпругата му) ни беше направила руски чай, говореше повече той, а аз слушах – за мен той беше не само авторитет (току що бях завършил Университета), но и обаятелен, витален човек. Спомням си как изведнъж по средата на разговора за извечното добро и зло в човешката природа той каза: *"Представи си, че ние тук просто си пием чая и бърбим, а някой безумец вече е натиснал "копчето" и само след минути може да ни няма"*. В това нямаше и следа от идеологемите на противопоставянето на двете системи – беше просто визия за евентуалното възможно безумие на човека. За него нямаше значение кой пръв ще натисне "копчето" – ние или те...

Поетът се измъчваше от мисълта за варварското проявление на злото – "страшната война", в която ще пламнат градовете и селата и ще мине неутронната вълна; и от мисълта за дребните наглед, но не по-малко страшни войни, които водим помежду си, разтърсвани от дребни амбиции, слабост и страх. Тъкмо затова авторът не приемаше застоя – за него движението беше онова, което определя продължението ни. А движението е невъзможно без "хомункулуса на отрицанието", без "черното камшиче", болезнено шибачо по нашите съвестни.

*Шибай, черно камшиче.
Не се съгласявай на вярата.
Мисли със главата си.
Съгласяването на вярата
е смърт! Отричай ни.
Това ще показва,
че всичко
върви напред.*

"Гъвкаво черно камшиче"

В същото време Германов не беше повърхностен в емоционалното си възприемане на живота и света. Неговият нравствен максимализъм не изключва многопосочното възприемане на действителността – от човека и взаимоотношенията му в обществото до смисъла и предназначението му във вселената. Болката и страданието изостряха сетивата му за вечните неща. Така в стихотворения като "Една година", "Болестта", "Седал съм пред загасващо огнище" мисълта на поета се насочваше към тайните на битието, към ония неразрешими въпроси за същността, от която сме изтъкани ние и целият необозрим свят.

*Безброй въпроси. И подире – нищо.
Родината. Животът. Любовта.
И аз, самотно мислящо огнище
в космическата мъртва пустота.*

"Седал съм..."

Къде е мястото на човека сред "космическата пустота"? Обясним ли е животът ни? Възможно ли е всичко да изчезне без следа? Тези поетически състояния, в които "изгубват смисъл дребните неща", не са продиктувани обаче от безстрастни абстрактни разсъждения. Те са изпълнени с болка по отминаващото време, с болка по несъвършенството на човешката мисъл.

*Знам, и за мен ще дойде моят дял
и моите дни са също преброени...
Защо тогава ме пронизва жал,
че тоя свят ще се върти без мене?*

"Една година"

Ще минат години, времето – безмилостният съдник на всяко творчество – ще отсее значимото и в него сред зрънцата от "златна светлина" идните поколения ще съзрат образа на един поет, който беше изравнил живота и поезията, който без следа от артистична поза беше изповядал: "Аз се превръщах във живот и стихове". А днес, ние – неговите съвременници, които помним слънчевата му усмивка и жаждата за пълноценност, не можем да бъдем безпристрастни към стиховете, в които е прониквала частица и от нашата болка, сълза от нашите очи, усмивка от нашата радост или въпрос, в стените на който и нашите души се блъскаат безпомощни. И може би в това е победата на поета над смъртта.

И в най-личната си изповед той не се е поколебал да остави *Вратата* отворена. С мисъл за онзи, който ще дойде след него и застанал на вечния праг ще си задава все същите хилядолетни въпроси. Накъде води този странен мост – животът, след като "зад моста няма бряг. И нищо няма."? Каква е тайната на нашето съществуване? Какъв е смисълът на пътя ни през времето и на стремежа ни към извисяване, разпънати между добро и зло? Въпроси, които "никой век не разреши", но които в миговете на голямата равносметка неизбежно застават пред нас с неумолимостта на последни съдници.

Тези състояния на духа, в които "изгубват смисъл дребните неща" са в основата на по-късното творчество на Андрей Германов – лиричната повест за живота и смъртта, за която поетът написа:

*Като игла – във своята писалка
ще вдяна лъч от младата луна
и с нишката от златна светлина
аз ще съшия своята повест малка.
Мен скоро няма да ме има – с нея
ще разговарят някои от вас,
ще чуят уморения ми глас,
ще ги разплача и ще ги разсмея.*

Това е повест за страстната жажда за живот, но за живот "цял и пълен". "Да съм просто жив ми е малко" – чрез този стих може да проникнем в същността на истинската драма в късната поезия на Андрей Германов, да разберем нравствеността на една позиция, която практичният разум често не е в състояние да възприеме и оцени. Този живот "цял и пълен" не е само споменът за детството и младостта, за отлетелите победи и поражения, за изглеждащата непостижима вече жажда за борба.

*Казват, че човекът остарява,
а пък аз не вярвам, че така е.
Погледът му вечно млад остава
и духът му – вечно млад до края.*

Как да примириш този "вечно млад" дух с мисълта за преходността и тленността на всичко, с мисълта за собствения си неизбежен близък край? Когато навън тополите шумят, когато "пеят щурците/ във здрачините звездно-лилави", когато "гугутките неистово гугукат/ и по тревата ронят се пера", когато "светът е свеж, светът е чист и мил,/ като че някой го е подменил/ и той навек такъв ще си остане?" Как да се примириш със съзнанието, че "когато тихо вечерите падат/ и тих, неонът светва изумен,/ ще диша жив и шумен пак площадът,/ ще диша пак площадът, но без мен", че "... ще ходят, ще се любят други млади,/ да, ще се любят млади, но без мен?" И в тези мигове на непримиримост между живота и смъртта остават само думите – единственото нетленно и вярно докрай оръжие на поета. И още: "Жестоката повеля на дълга/ каквото още мога – да го кажа."

И се раждат думите на последната му предсмъртна изповед – "думи с глас на синя птица/ и нежни като стара броеница". В златната светлина между живота и смъртта се раждат последните думи-прозрения на Андрей Германов: "такива думи, че ако в разлъка/ остава някой или страда сам,/ едничка дума да му е балсам/ и благ мехлем за кървавата мъка./ Такива думи, съдбоносни думи,/ които болния да утешат,/ но щом затрябва, смърт да донесат,/ непогрешаващи като куршуми."

1982 – 2007